

Behøver lyng at plejes? Hvorfor, hvornår og hvor?

(redigerede uddrag fra debat i Danmarks Naturfredningsforenings naturplejenetværk sensommer 2014)

Fornyelse

Thomas Møller På vores naturgrund i sommerlandet har lyngen bredt sig støt og roligt gennem årtier. Vi har ikke foretaget nogen pleje af nogen slags bortset fra med mellemrum at trække småtræer op. Den er hverken blevet slået, afbrændt eller udsat for andre overgreb, men vi har fældet nogle store træer rundt omkring, så der er blevet mere åbent. Jeg undrer mig over, at det 'på bjerget' er vedtaget, at lyngen kun klarer sig, hvis den med mellemrum bliver 'forynget' - dvs. afbrændt. Afbrænding kan måske være ønskværdig for at fjerne næringsstof og for på en nem måde at komme af med opvoksende buske og småtræer, men lyngen kan klare sig helt fint uden og forynger sig selv med eller uden afbrænding, skulle jeg hilse og sige.

Ild

Næring

Peter Gjelstrup Hvis jordbunden er næringsfattig nok, tror jeg ikke lyng har problemer med at forynge sig og brede sig. Kan du ikke beskrive den jordbund du taler om?

Frø

Ellers er det jo velkendt at lyng ældes og falder fra hinanden med årene - men da lyngfrø kan ligge spiringsdygtige i jorden i utallige år, er en let jordbearbejdning en yderst effektiv metode til foryngelse af et lyngområde. - Så den lyng hede vi alle har for vort indre blik, er et rent kulturskabt fænomen. - men flot er det, og mange organismer - både planter og dyr - er tilpasset lyngheden.

Fornyelse

Anna Bodil Hald Hej Thomas. Nu ved jeg ikke om du har fulgt lyngplanterne i 50 år og set hvad der sker? Du bør også overveje, at du laver naturpleje, idet jeg formoder, at du bevæger dig rundt i lyngen på din grund. Du tramper i jorden og trigger nye frø til spiring. Din fod knækker lyngskud og forynger dermed. Bliv ved med det.

Næring

Alfred Borg Spændende diskussion. I min familie har vi arvet en ejendom fra en gammel onkel. Her er en masse natur på en bakkeø. Selvsået esgeskov efter at en rødgranplantage er væltet i storme gennem tiden og næsten væk. Og så en sydvendt hedeskråning med en del opvækst af bl.a. contortafyr, rødgran og eg + lidt birk og asp. En del var vokset helt til skov gennem 70 år eller meget mere, hvor der ikke var gjort noget som helst. Det afdrevne materiale ligger endnu og skal flises næste vinter. Spørgsmålet er om der er så meget næring tilbage i rødderne, at vi skal gennem en længere rydning efterfølgende for at udpine jorden igen. Der står enkelte egetræer tilbage, som jeg har anbefalet at få væk også, da de er med til at skabe ny opvækst. Selvom de er flotte.

Molinia caerulea

På det nederste stykke ser det ud til at der er kommet noget blåtop (*Molinia caerulea*). Det kan jeg huske er et problem andre steder. Desværre har vi vist ikke mulighed for at fjerne det, men måske vi får en aftale med kommunen om afgræsning af et større område, hvor det måske kan hjælpe? (De var ret begejstrede fra kommunen, da de var ude at besigtige i forbindelse med §3-tilladelsen.) Blåtop kan angiveligt ikke fjernes ved afbrænding heller. (Så Thomas: Der kan altså være andre udfordringer, du skal være opmærksom på...)

Gyvel

En af nabomarkerne har ligget brak siden 95 og der kommer nu lyng-pletter i tuer og dyrespor mm. Og desværre også andre træer og nu også gyvel (*Cytisus scoparius*). Vi diskuterer om vi kan få fjernet gyvelen, men der ligger jo en del frø i jorden. Hvor længe kan gyvelfrø overleve?

Jeg håber diskussionen her kan blive samlet til en **Håndbog for Hedeejere...**

**Frø
Gyvel
Skrælning**

Peter Gjelstrup Hej Alfred. Hvis opvæksten er nåletræ, er problemet nok ikke så stort.- lidt jordbearbejdning vil bringe gamle lyngfrø til spiring (de siges at kunne ligge i 100 år).

Gyvelfrø skal have kontakt med mineraljord og gerne skades f.eks. ved græsning/tygning? for at spire (derfor er græsning en sikker vej til øgede gyvelproblemer i gyvelområder). Her kan jeg kun foreslå at få skrællet det øverste organiske lag med gyvelfrø helt af og fjernet helt. Naturstyrelsen har lavet denne øvelse i Mols Bakker på et stort areal 1 km fra hvor jeg bor. Det var helt overvokset af gyvel og fyr. I stedet står nu -allerede efter første år- en formidabel blomstermark af aktiverede frøplanter - som alle i øvrigt burde se.

Nedbrydning

Anna Bodil Hald Hej Alfred

Dansk Botanisk Forening's fond, Hammerbakkefonden, går i gang med at fjerne graner på et areal på mellem 15 og 20 ha i Hammer Bakker (nord for Aalborg). Her får nedbryder-svampe og -fauna lov at tage stubbene. DBF har sikret sig afgræsning og hegning inden vi går i gang med fældning. Ellers kommer der efterfølgende vedplanteopvækst - og det går hurtigt. Vi har valgt at lade enkelte ege stå tilbage. Egetræer er vigtige for mange arter. Målet er mere og afgræsset hede. Erfaringer herfra er i øvrigt at når får selv bestemmer, tager de græsset fra de mest næringsrige områder. Derfor er Vandre Hyrde en god ide. Alternativt må der arbejdes med foldskifte.

**Genskabelse
Får**

Nedbrydning

Blogaktørens bemærkning: Har man tid og kræfter, kan man hjælpe nedbryderne ved at give stubbene nogle sår, fx med en stor hammer. Massakreret væv er et rigtig godt vækstmedie for svampe.

Frø

Peter Gjelstrup Artikler af Rita Buttenschøn fortæller at ved det laveste græsningstryk er der den største udvikling i flora og artsantal pr m² - men det er også her du finder muldvarpe, der jo virker som små miniplove, der vender op og ned på jorden og bringer gemte frø frem i dagen på de nye skud. Jeg har i mange år godt kunne tænke mig at få lavet en undersøgelse af sammenhængen mellem græsningstryk og forekomsten af muldvarpeskud, men endnu ikke haft tid.- Måske et emne for naturplejenetværket? ←

**Ild
Pløjning**

Svedjebrug lyder i mine ører som en rigtig god ide som bør prøves mange steder. Og udviklingen i botanik og fauna følges. - Men måske skulle vi først diskutere hvilken jordbearbejdning, der er bedst aktiverer flest frø fra flest forskellige jordlag. Pløjning er ikke bare pløjning.Se: "Sandmarkers kultur- og naturhistorie i Nationalpark Mols Bjerger 2006-2007". [https://www.yumpu.com/da/document/view/17648244/sandmarkers-kultur-og-naturhistorie-i-nationalpark-mols-bjerger-](https://www.yumpu.com/da/document/view/17648244/sandmarkers-kultur-og-naturhistorie-i-nationalpark-mols-bjerger)

Gyvel

Nuancer

Anna Bodil Hald Hej Peter. Der ligger mange store og gode erfaringer fra Mols Bjerger. Spændende, at det har været muligt at lave eksperimenter der. Ellers er der i naturforvaltning stor mangel på eksperimenter - alt for mange 'bare registreringer'. Nå, men når det gælder naturpleje, så er det min erfaring, at der ikke er lineære forhold mellem påvirkning og effekt. Derfor er lav græsningstryk ikke svar på alting. Nogle steder er det faktisk problemet. Hvad der er vigtigt er, hvad man på det konkrete areal gerne vil fremme og hvad man vil hæmme - om noget. Udgangspunktet er vigtigt. Mængden af nødvendig forstyrrelse i form af græsning, tramp, muldvarpeskud, kanin-aktivitet (vigtigt for overdrev i England) etc. er afhæng af, hvor på produktivitetsskalaen man er. Lavproduktive områder med f.eks. tørkestress behøver langt mindre påvirkning end mere produktive områder. Græsningsperiode og dyrace er også vigtig. Man bør naturligvis også overveje om det stadium, man er glad for, er stabilt. Vi kunne blive ved. Men som vi så ofte konstaterer, så er det ikke gået op for de mange, at naturpleje ikke bare er at sætte et hegn op og så smide nogle dyr på.

Lad os få flere eksperimenter, hvor udgangspunktet er kendt. ←

Næring

Thomas Møller Interessant diskussion.

Til Peter: Vores jordbund er meget sandet. Nærmest rent sand, når man kommer et spadestik ned. Samtidig er der generelt en høj grundvandsstand, så der er en blanding af tagrør, bjergrørhvene, mosser og lyng m.m.

Vi kommer stort set ikke i 'det høje', hvor lyngen vokser (bl.a. pga mange flåter.) Så det er ikke pga tramp, at lyngen vedholdende ser ung og fin ud, Anna. Jeg tror simpelthen, at den klarer sig helt fint uden. I øvrigt varierer bevoksningen over årene. Til tider er det tagrør, der dominerer billedet. I år er det bjergrørhvenen. Men lyngen virker ret stabil. Jeg kan i øvrigt tilføje, at vi andre steder i sommerlandet her, også ser lyng vokse frem, hvor der er fældet træer, men ikke har været lyng at se i adskillige årtier, hvad der bekræfter frøenes lange spireevne.

Nuancer

Jeg er i øvrigt glad for at høre, at der er stigende opmærksomhed på, at naturpleje ikke blot bør handle om at indhegne et område og slippe nogle dyr løs på det, som det har været god latin i de senere år. Lyder interessant med forsøgene i Mols Bjerge. Hvis man nærlæser resultatet af en klassisk svensk undersøgelse, som i min studietid blev brugt til at påvise, at afgræsning var den metode, der skabte den største diversitet af planter, så vil man se, at det faktisk ikke er afgræsning men derimod høslæt, der giver størst diversitet. Også blandt planterne. Men meget afhænger som bekendt af det, man gerne vil se.

Jan Pedersen Mit indtryk fra sommerens familiecykeltur i Vestjylland er, at man både fandt intakte, lyngdominerede og blomstrende heder. **Øster Lem Hede**, for eksempel, der blandt andet er kendt for massevis af kulturspor fra en tidlig agerbrugskultur. (De kan faktisk alle ses på <http://arealinformation.miljoportal.dk/distribution/>, hvis man klikker højdemodellen til!).

Næring

Men også en masse heder, der var så langt fra deres naturlige næringsstofbalance, at det var svært at finde spor af det autentiske lyngpræg. Og midlerne for at komme tilbage så ofte ret voldsomme og brutale ud - fræsning eller pløjning, afskrælning, afbrænding og diverse kombinationer inklusiv hegning med får, heste m.v. Dejbjerg Hede, Trehøje Hede og andre større heder var alle omfattet af en eller flere af den type indgreb. Det så dog pt. ikke ud til at have hjulpet på lyngens dækningsgrad (groft estimeret foretaget fra cykel med 20-25km/t). Så mon ikke vi ser en indlandshede, hvis lyngpræg der uanset diverse indgreb, vil være mest styret af naboskabet til mere eller mindre svinende og afdunstende naboer?

Som krølle på historien kan jeg supplere med passageroplysninger fra nylig biltur i Österlen i Skåne, at Brösarp Bakkar og Brösarp Norra Bakker havde fint lyngtæppe, græssende kvæg og sikkert en enormt spændende flora, som jeg får set en anden god gang. Store svinebrug så jeg ingen af.

Bjørn Petersen Jaha. Klart at gylleregn må forværre hedelyngens chancer, og mere generelt: Hvis en eller anden faktor (såsom fx svineproduktion eller asfaltering eller opdyrkning) dominerer, så vil (næsten) ingen pleje kunne hamle op. Uanset om man tager meget grove metoder i brug.

Fornyelse

At lynghedernes beståen i lidt længere perioder (end 20-30 år ad gangen) også inden gylleregnens tid var afhængige af pleje med ild og uld, fremgår ret tydeligt af denne tekst fra DN's årsskrift "Vort landskab" fra 1969, hvor langt de fleste svinebedrifter endnu var ret små, og faktisk lugtede helt hyggeligt når man cyklede forbi.

Jeg har fotograferet en side og indrammet de 2 for sagen mest relevante afsnit.

Får
Ild

Fornyelse

Ild

De fleste, der ikke mere detaljeret har beskæftiget sig med heder, har vist indtryk af, at heden er en meget stabil vegetationstype. Dette er imidlertid en forkert opfattelse. Når der i dag overhovedet findes lyngheder, skyldes det næsten udelukkende to faktorer, nemlig græsning og hedebrande.

Dette hænger sammen med den enkelte lyngplanters livscyklus. Efter spiring vokser planten ret hurtigt, det enkelte årsskud kan de første år være fra 5–10 cm lange afhængig af jordbunden. Derefter kommer nogle år, hvor planten især vokser i bredden ved mere eller mindre nedliggende og opstigende grene. Når planten er 20–30 år gammel – igen afhængig af jordbund og andre forhold – kan den ikke leve længere. Under de sidste år, hvor busken er ved at svækkes, vil den normalt blive overvokset med andre planter, enten mos eller lav, revling eller bølget bunke. Dette betyder, at der bliver et tykt og tæt vegetationsdække over tørvelaget og under disse forhold kan lyngfrøene umuligt spire. I modsætning til lyng kan revling vokse meget vidt omkring, og da de nedliggende skud slår rødder, kan den tåle at dø ud i de midterste, ældste dele. Ydermere kan dens frø udmærket spire under et tykt lag vegetation. Den naturlige udvikling går derfor i en hede ofte fra lynghede mod revlinghede. Hvor revlingen ikke klarer sig særlig godt, kan lyngheden ved en lignende proces blive til en græshede, ofte næsten udelukkende med bølget bunke.

Får liv gennem ild

I ingen af tilfældene kan en naturlig udvikling føre tilbage til en lynghede, og det er tvivlsomt, om lyngen overhovedet ville have dannet udstrakte heder, hvis ikke der gennem tiden med relativt korte mellemrum havde været tilfældigt eller med vilje antændte hedebrande. Lyngen er nemlig i modsætning til de andre dominerende arter udmærket tilpasset til at vokse hurtigt frem efter en hedebrand. De gamle planter, der ellers kunne være ved at dø, forynges ved grundskud fra nedliggende stængler, som er mere eller mindre dækkede under og beskyttede af lyngtørven. Frøene, der ligger dybt nede i tørven, tåler en kortvarig, kraftig opvarmning, og de gamle frøs spiringsmulighed fremmes endog af en sådan opvarmning, således at der kort efter en brand kommer et mylder af små frøplanter på den nøgne brandsværtede lyngtørv. I løbet af 2–3 år er der en ny, tæt og rigt blomstrende lynghede. Revling og bølget bunke spirer også efter brand, men vokser i de første år ikke med nær samme styrke som lyngen, og deres vækst står derefter mere eller mindre i stampe, indtil lyngplanterne igen efter 15–25 års forløb begynder at blive alderssvækkede.

En hel anden fare, der truer lynghederne er overvækst af

Genskabelse Får Køer

Nuancer

Bivirkninger Insekter

Bjørn Petersen En anden sjov observation er fra **Åskhult i Halland**, hvor man efter renafdrift af en grankultur ville have hede igen. Det lykkedes ikke fårene at føre tilstanden tilbage, men da man prøvede med køer istedet, gik det pludselig stærkt.

På **Fjärås Bräcka** (også i Halland) gik der først får i 12 år + blev ryddet opslag af eg gentagne gange, uden at den ryddede fyrreskov udviklede sig til hede. Men det hjalp gevaldigt da man satte køer på istedet (helårsgræsning). Det er jo også klassisk svensk (og logisk) viden at den sikreste måde at vedligeholde eller genskabe et bestemt landskab på, er at så godt som muligt efterligne den drift, der traditionelt har skabt og vedligeholdt det. På det enkelte konkrete sted, og ikke bare efter en generel universal-opskrift

Måske er tunge køer bedre til at træde huller i den førne og aske, der hindrer frøspiring. Jeg læste også lige den svenske erfaring at køer er gode til genetablering, mens får ofte er det rette til vedligehold af lyng i god rotation. (Det hænger måske nok også sammen med jordbund, kvælstofbelastning og andre forhold.)

Peter Gjelstrup Hej Anna Bodil - Afgræsning (og afbrænding) bør foregå med omtanke,- og forlods bør det undersøges om der findes sjældne insekter som ikke vil kunne tåle afgræsning (eller evt. kun i meget beskedent omfang). - Hvor planter jo har frø, der kan ligge i jorden i flere år og spire, så har insekter ikke denne mulighed. En hård afgræsning kan derfor udslutte følsomme arter, og tilbagespredning må efterfølgende ske fra andre egnede lokaliteter, som måske ikke findes - eller kun meget langt væk, så sandsynligheden for spredning er lille.

- en hård afgræsning har også helt andre konsekvenser, for dyrene trykker -compacter- jorden, så dens egenskaber ændres jo mere der trykkes. - Jordcompaction er måske bedst kendt i forbindelse med skovbrug og de store maskiner der bruges her (traktore).

Parti fra Øster Lem Hede. Foto: Jan Pedersen